Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Тема 11. Формування фінансової безпеки країн ЄС в умовах глобальних трансформацій

Навчальна дисципліна «Дослідження економічної безпеки ЄС»

Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

Erasmus+ Jean Monnet Module «EU Economic Security Studies» · Project № 101175872 (Грантова угода № 101175872)

План лекції та результати навчання

Co-funded by the European Union

1. Фінансова безпека як компонента економічної безпеки
2. Складові та методи оцінки фінансової безпеки
3. Глобальні трансформації: глобалізація і фінансіалізація
4. Нові виклики 2025–2026 рр. та політика ЄЦБ
5. Архітектура фінансової безпеки ЄС: Банківський союз, СЗІ
6. Регіональні фінансові механізми та ЄСМ
7. Фінансова безпека України та підтримка ЄС

Після вивчення теми ви зможете:

- визначати структуру і складові фінансової безпеки
- оцінювати вплив глобальних трансформацій на фінансову стійкість країн ЄС
- характеризувати інституції та механізми фінансової безпеки ЄС
- аналізувати роль регіональних «страхових мереж»

Ключові поняття теми

Co-funded by the European Union

Фінансова безпека
Financial security

Стан фінансової системи, що забезпечує стабільний розвиток країни та її стійкість до фінансових шоків і дисбалансів.

Фінансова глобалізація
Financial globalisation

Зростання взаємозалежності країн через транскордонні потоки капіталу та інтеграцію фінансових ринків.

Фінансіалізація
Financialisation

Випереджальне зростання фінансового сектору й фінансових активів порівняно з реальною економікою.

Фінансова стабільність
Financial stability

Здатність фінансової системи витримувати шоки без порушення посередництва та платежів.

Регіональний фінансовий механізм
Regional financing arrangement

Угода групи країн про взаємну фінансову підтримку для запобігання і подолання криз.

Глобальна мережа фінансової безпеки
Global Financial Safety Net

Сукупність резервів, своп-ліній, регіональних механізмів і ресурсів МВФ.

Фінансова безпека як компонента економічної безпеки

Co-funded by the European Union

Визначення

Фінансова безпека — стан фінансової системи країни, за якого:

- створюються фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку;
- забезпечується стійкість до фінансових шоків і дисбалансів;
- зберігаються цілісність і єдність фінансової системи.

Захисна функція

протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам: кризам, атакам, відпливу капіталу

Стабілізаційна функція

підтримка цінової, валютної та банківської стабільності

Розвиваюча функція

доступ економіки до фінансування інвестицій та інновацій

Інтеграційна функція

сумісність національної системи з фінансовою архітектурою ЄС

Місце фінансової безпеки у системі національної безпеки

Co-funded by the European Union

Примітка: платіжну та кібербезпеку (виділено) додано з огляду на сучасну практику ЄЦБ (DORA, цифровий євро).

Складові фінансової безпеки: зміст і ключові загрози

Co-funded by the European Union

Бюджетна
платоспроможність, збалансованість бюджету

Боргова
обсяг, структура і вартість боргу

Грошово-кредитна
цінова стабільність, доступність кредиту

Валютна
стабільність курсу, достатність резервів

Інвестиційна
приплив капіталу, захист від «гарячих грошей»

Банківська
капітал, ліквідність і якість активів банків

Небанківська
страхові та пенсійні фонди, приватний кредит

Платіжна / кібер-
безперервність платежів, захист IT

Порогові значення фіскальних показників (борг, дефіцит) розглянуто в Темі 6.

Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки

Co-funded by the European Union

Оцінка окремих індикаторів

- моніторинг показників і порівняння з пороговими значеннями
- експертні методи для якісних індикаторів
- оптимізація значень індикаторів

Комплексна (інтегральна) оцінка

- аналіз і обробка сценаріїв (стрес-тести)
- теоретико-ігрові методи
- розпізнавання (класифікація) образів
- багатовимірний статистичний аналіз
- теорія нечітких множин

Практика ЄС: ЄЦБ (Financial Stability Review) та ESRB (Risk Dashboard) поєднують індикатори з регулярними стрес-тестами банків (EBA).

Побудова інтегрального індексу фінансової (не)безпеки

Co-funded by the European Union

1. Відбір індикаторів

за складовими: бюджетна, боргова, валютна, банківська тощо

2. Нормалізація

приведення до порівнянної шкали; визначення стимуляторів і дестимуляторів

3. Зважування

ваги – експертно або методом головних компонент

4. Агрегування

субіндекси складових → інтегральний індекс

5. Інтерпретація

порівняння з порогами, динаміка, міжкраїнові зіставлення

Застереження: результат залежить від набору індикаторів і ваг, тому індекси різних авторів не є прямо порівнянними – важливі методика й динаміка.

Чинники глобальної нестабільності для фінансової безпеки ЄС

Co-funded by the European Union

Погіршення фінансової кон'юнктури

наслідки глобальної фінансової кризи 2008–2009 рр. та пандемії

Фінансіалізація економіки

фінансові активи зростають швидше за ВВП

Нерівномірний розподіл ресурсів

концентрація капіталу в США та Азії

Конкуренція за ресурси

боротьба за інвестиції та ринки капіталу

Мінливість потоків капіталу

раптові зупинки (sudden stops) і втеча капіталу

Зростання глобального боргу

чутливість до підвищення процентних ставок

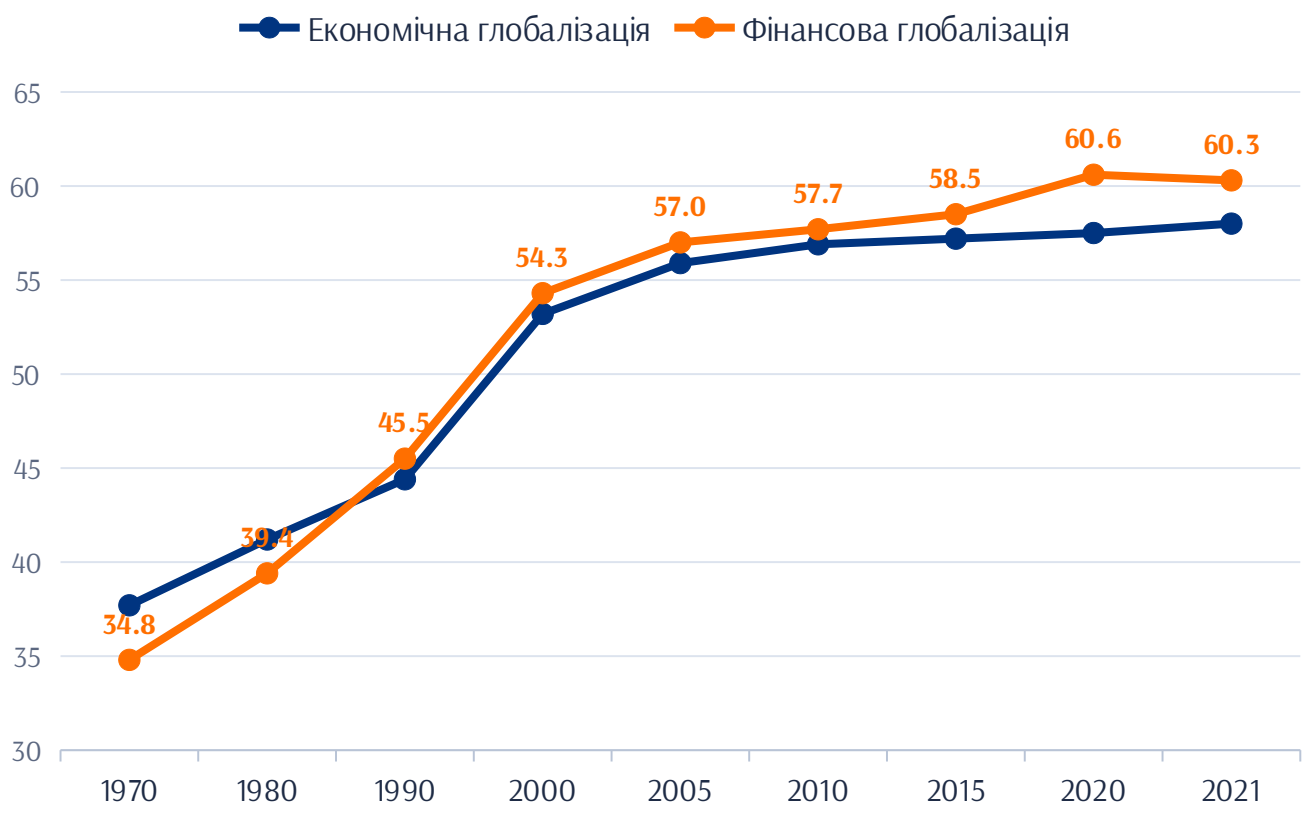
Глобальні тренди: однополюсні та двополюсні

Co-funded by the European Union

Вид тренду	Однополюсні (переважно загрози)	Двополюсні (загрози і можливості)
Економічні	фінансові кризи, глобальний борг, відмивання коштів, тіньова економіка, торговельні війни	нові центри впливу, регіоналізація, фінансіалізація, конкуренція за капітал
Соціально-демографічні	вимушена міграція, перенаселення	конкуренція за людський та інтелектуальний капітал
Природно-екологічні	кліматичні ризики, стихійні лиха, сировинні кризи	конкуренція за природні ресурси
Інформаційно-технологічні	інформаційні війни, кіберзлочинність, технологічний розрив	цифровізація всіх сфер (фінтех, ШІ)
Політико-воєнні	війни, тероризм, організована злочинність	перехід до багатополярного світу

Економічна і фінансова глобалізація світу: індекс KOF

Co-funded by the European Union

+25,5 пункта — зростання фінансової глобалізації 1970–2021 рр.

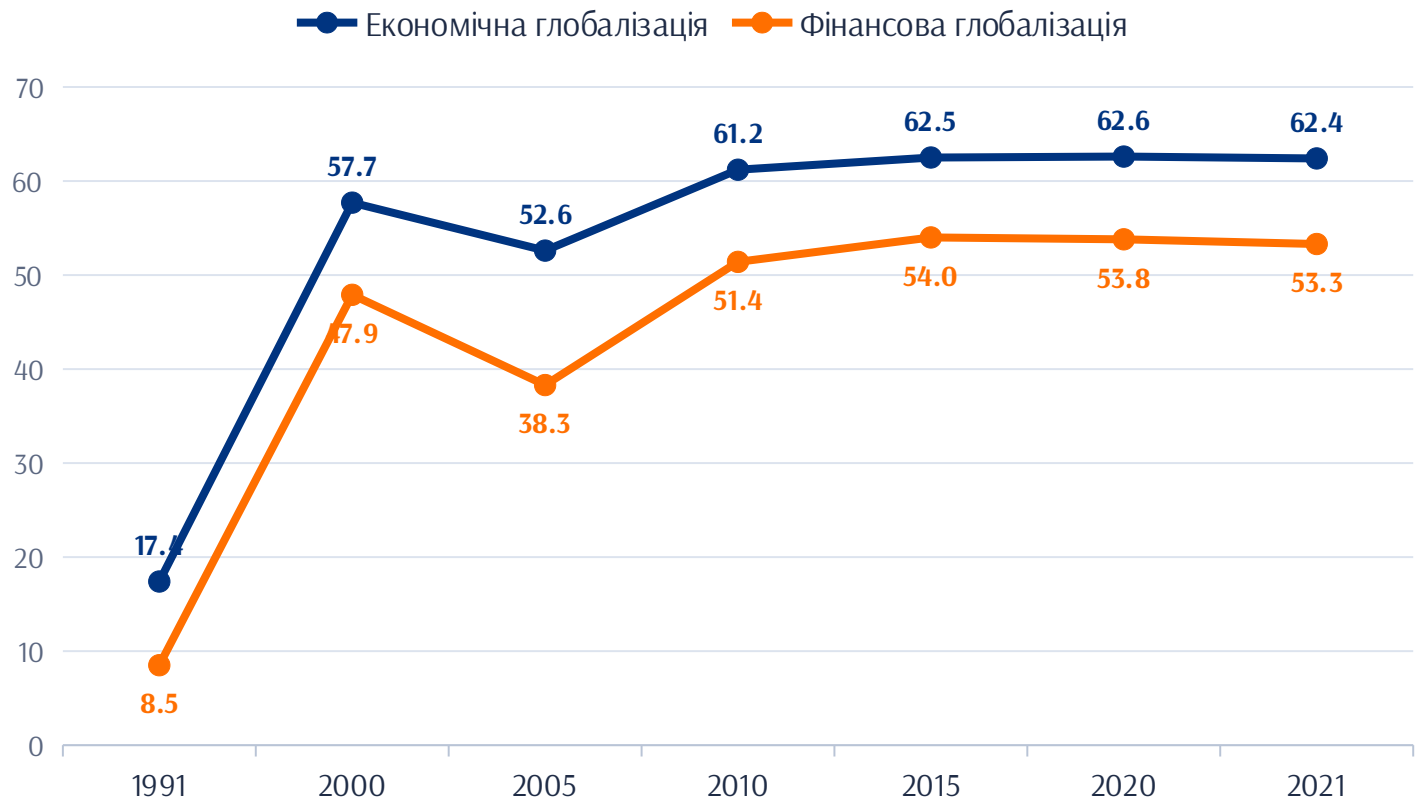
1990 фінансова глобалізація випереджає економічну

60,3 рівень фінансової глобалізації світу у 2021 р.

Джерело: KOF Swiss Economic Institute, KOF Globalisation Index (de jure + de facto), 0–100.

Економічна і фінансова глобалізація України: індекс KOF

Co-funded by the European Union

1991–2000: стрибок
відкриття економіки, лібералізація рахунку капіталу

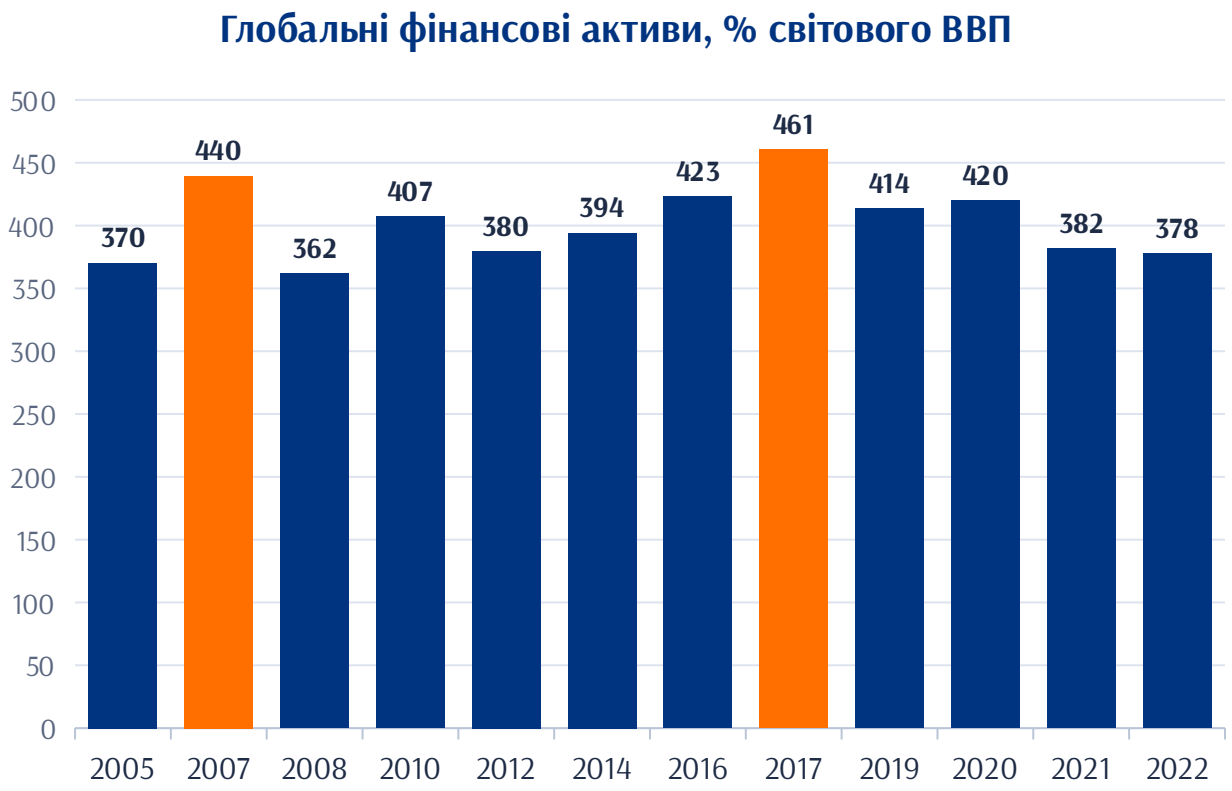
2005–2008: спад і криза
фінансова глобалізація впала до 38,3

Розрив ≈ 9 пунктів
фінансова інтеграція відстає від економічної — нижче за світовий рівень

Джерело: KOF Globalisation Index; розрахунки автора курсу.

Фінансіалізація світової економіки, 2005–2022 рр.

Co-funded by the European Union

381 трлн $ — фінансові активи світу у 2022 р. (165 трлн $ у 2005 р.)

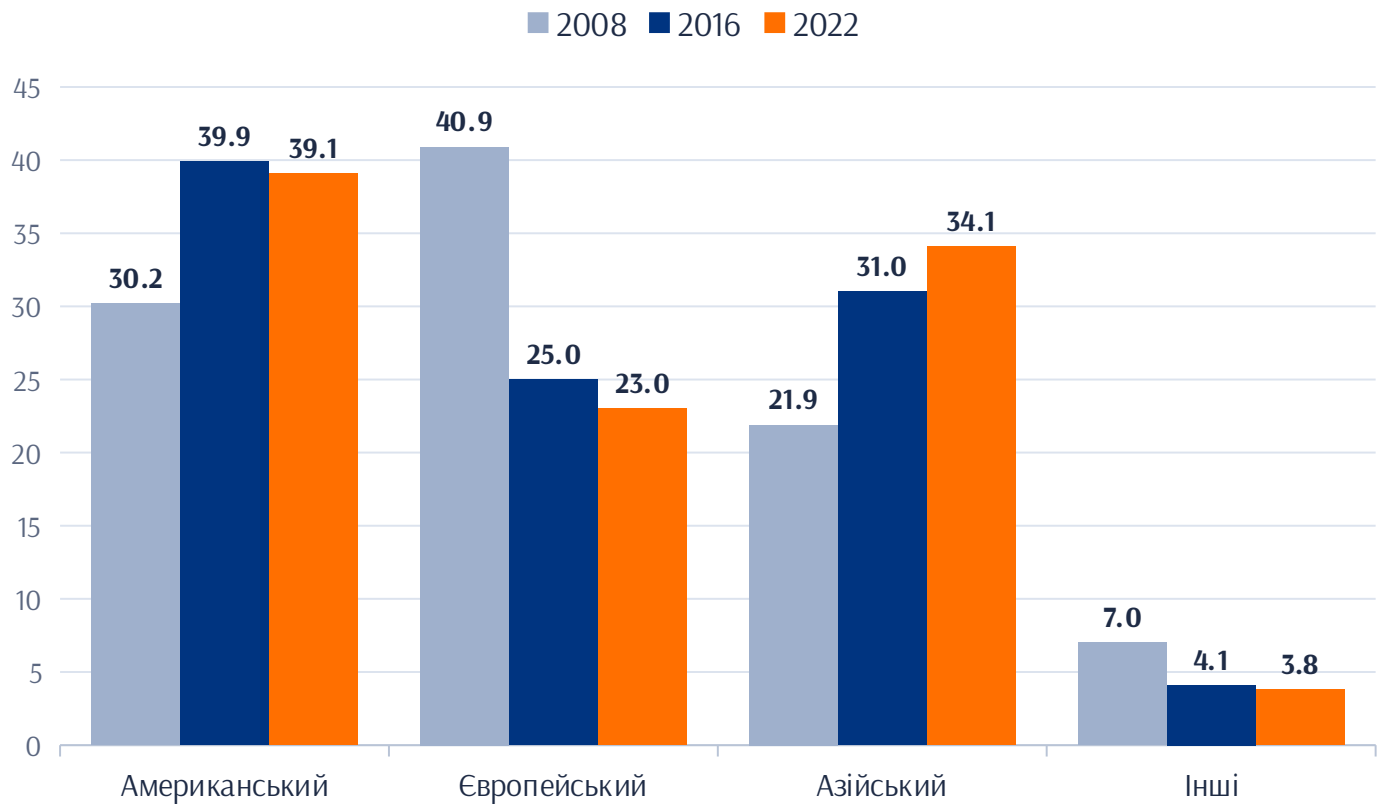
378% — фінансова глибина у 2022 р. (370% у 2005 р.)

460,6% — пік фінансової глибини (2017 р.)

Джерело: розрахунки за даними FSB Global Monitoring Report on NBFI та IMF WEO.

Європа втрачає частку у глобальних фінансових активах

Co-funded by the European Union

Регіональний розподіл глобальних фінансових активів, %. Джерело: матеріали курсу за даними FSB.

–17,9 п. п.

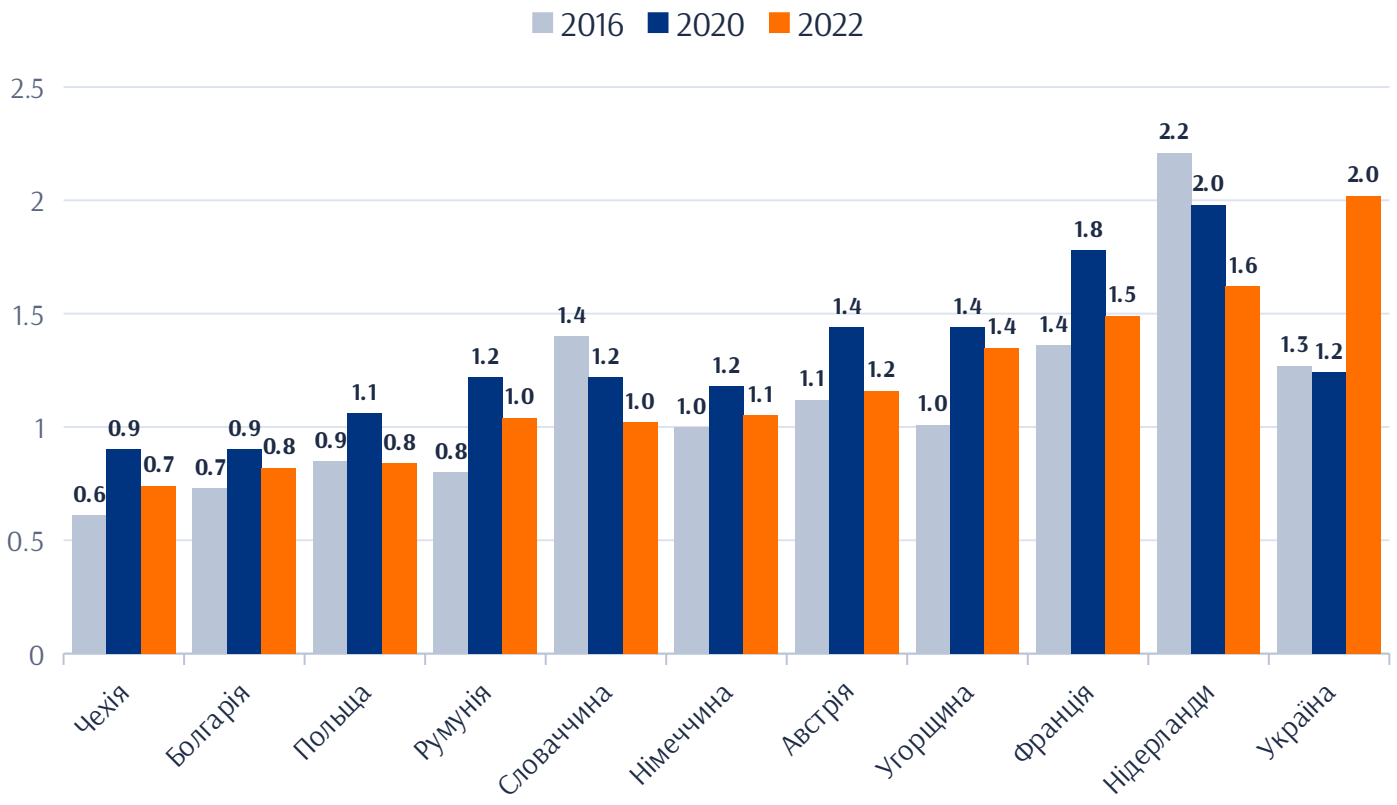
падіння частки Європи у 2008–2022 рр. (40,9% → 23,0%)

Наслідки для ЄС

- залежність від американського ринку капіталу
- відплив заощаджень за кордон
- аргумент на користь Союзу заощаджень та інвестицій

Інтегральні індекси фінансової (не)безпеки, 2016–2022 рр.

Co-funded by the European Union

Вище значення
– вищий рівень фінансової небезпеки

2020 р.
пандемічний шок підвищив індекси майже всіх країн

Україна 2022
стрибок до 2,02 – наслідок повномасштабної війни

Найнижчі значення
Чехія, Болгарія, Польща

Джерело: розрахунки автора курсу (Т. Марена); значення округлено до сотих.

Нові виклики 2025–2026 рр.: геоекономічний шок

Co-funded by the European Union

Енергетичний шок
війна навколо Ірану і перебої в постачанні енергоносіїв підвищили інфляцію та невизначеність

Фіскальні ризики
високий державний борг, політична напруга у Франції, тиск на спреди облігацій

Приватний кредит і небанківський сектор
швидке зростання непрозорого кредитування поза банками

Оцінки компаній ШІ
ризик різкої корекції переоцінених ринків акцій

Кібер- та гібридні загрози
атаки на фінансову інфраструктуру, санкційні ризики

ЄЦБ, Financial Stability Review (травень 2026 р.)

Вразливості фінансової системи єврозони залишаються підвищеними на тлі геоекономічного шоку.

Наступний огляд – листопад 2026 р.

Монетарна політика ЄЦБ: від зниження до підвищення ставок

Co-funded by the European Union

Джерело: ЄЦБ, монетарні рішення 2023–2026 рр.; Eurostat (HICP).

2,50% — депозитна ставка; 29.10.2026 – без змін

3,2% — інфляція в єврозоні, серпень 2026 р. (ціль – 2%)

07.02.2027 — дострокова відставка К. Лагард

Інституційна архітектура фінансової безпеки ЄС

Co-funded by the European Union

Макропруденційний рівень
Європейська рада з системних ризиків (ESRB, 2011) — моніторинг системних ризиків, попередження і рекомендації

Мікропруденційний рівень — Європейська система фінансового нагляду (ESFS)

EBA
банки (Париж)

ESMA
ринки цінних паперів (Париж)

EIOPA
страхування і пенсії (Франкфурт)

ЄЦБ / SSM
прямий нагляд за значущими банками

SRB
врегулювання неплатоспроможності банків

AMLA
протидія відмиванню коштів (Франкфурт)

Банківський союз: три опори

Co-funded by the European Union

Єдиний наглядовий механізм (SSM)

з 2014 р.

ЄЦБ прямо наглядає за понад 110 значущими банківськими групами єврозони; решта — через національних регуляторів.

Єдиний механізм врегулювання (SRM)

з 2016 р.

Рада SRB і Єдиний фонд врегулювання (≈ 80 млрд €, формується внесками банків) — «bail-in» замість «bail-out».

Європейська схема гарантування вкладів (EDIS)

пропозиція 2015 р.

Досі не ухвалена; діють національні схеми з гарантією до 100 тис. € на вкладника.

Спільне підґрунтя: Єдиний регламент (Single Rulebook) — Basel III у праві ЄС (CRR/CRD); з 2025 р. застосовується пакет CRR3.

Союз заощаджень та інвестицій (Savings and Investments Union)

Co-funded by the European Union

≈ 10 трлн €
заощаджень домогосподарств ЄС на банківських депозитах

03.2025
стратегія СЗІ – наступник Союзу ринків капіталу

04.12.2025
пакет інтеграції ринків і нагляду (MISP)

Інтеграція ринків
статус панєвропейського оператора ринку (PEMO) – одна ліцензія на кілька країн

Посилення нагляду
прямий нагляд ESMA за значущими торговими майданчиками, CCP і депозитаріями

Заощадження → інвестиції
рахунки заощаджень та інвестицій, розвиток пенсійних фондів

Статус: обговорення в Раді (ECOFIN, 2026) і ЕП (ECON, проєкти звітів 12.06.2026). Джерела: Європейська комісія, Рада ЄС.

Нові регуляторні щити: цифрова стійкість, криптоактиви, AML

Co-funded by the European Union

DORA (Регламент 2022/2554)

з 17.01.2025: єдині вимоги до управління ІКТ-ризиками, звітування про інциденти, тестування стійкості та нагляд за критичними ІТ-постачальниками

MiCA (Регламент 2023/1114)

повністю застосовується з 30.12.2024: ліцензування постачальників криптопослуг, вимоги до емітентів стейблкоїнів

AMLA (Франкфурт)

працює з 01.07.2025; з 01.01.2026 перебрала AML-мандат ЕВА; з 2028 р. — прямий нагляд за ≈ 40 найризиковішими установами

Цифровий євро: стратегічна автономія платежів

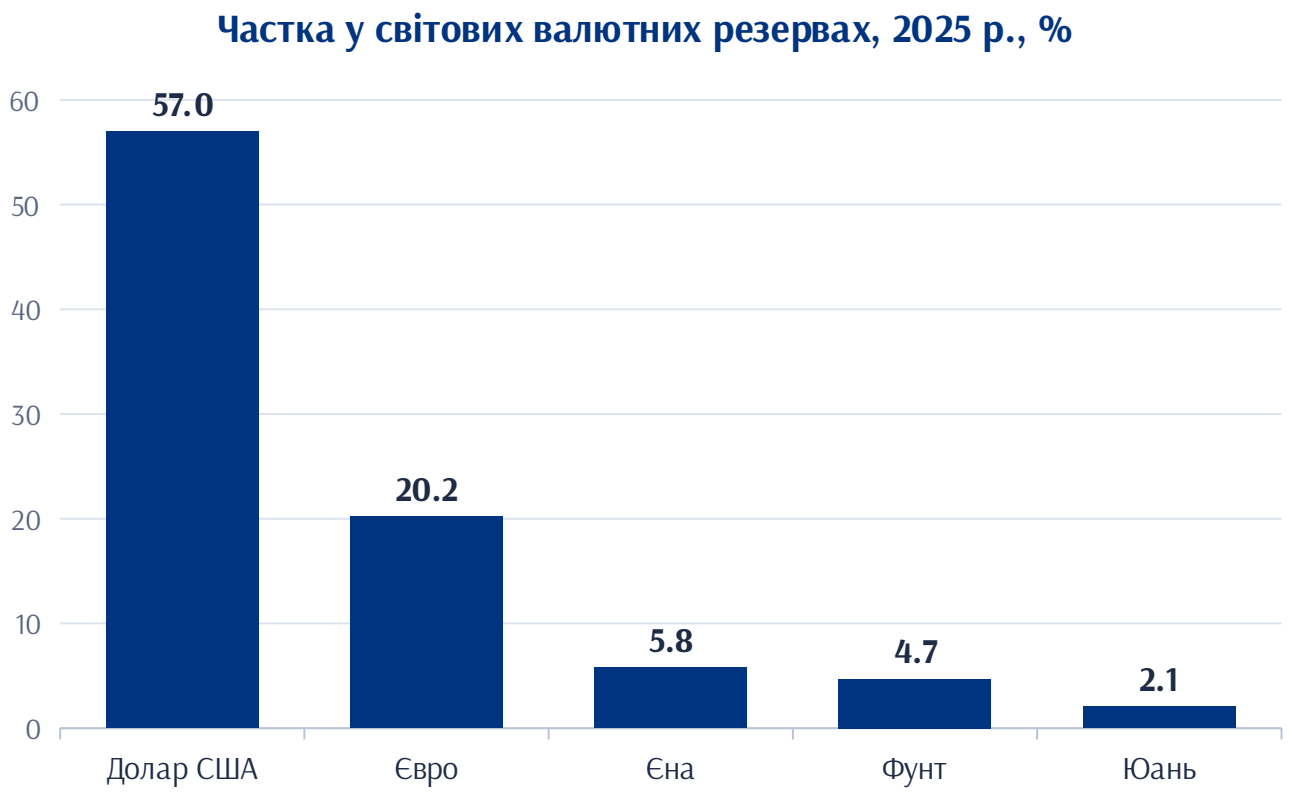
Co-funded by the European Union

12.2025	06.2026	07.2026	2026	2027–2029
Рада ЄС узгоджено загальну позицію (19.12)	**Комітет ECON** схвалено звіт: 43 «за», 14 «проти»	**Пленарне засідання ЄП** 416 «за», 169 «проти» (09.07)	**Тристоронні переговори** мета – угода до кінця року	**Пілот і запуск** пілот – 2027 р.; випуск можливий у 2029 р.

Навіщо: зменшити залежність від неєвропейських карткових схем і платформ, зберегти роль центральних грошей у цифрову епоху.

Міжнародна роль євро як чинник фінансової безпеки

Co-funded by the European Union

≈ 20% — середня частка євро за індикаторами — максимум з 2014 р.

27% — частка золота в офіційних резервах (євро — 15%)

№ 1 — євро — провідна валюта ринку «зелених» облігацій

Джерело: ECB, The international role of the euro (02.06.2026); IMF COFER. Частки єни, фунта, юаня — орієнтовні.

Глобальна мережа фінансової безпеки (GFSN)

Co-funded by the European Union

Національні резерви: перший рубіж захисту: валютні резерви центральних банків

Двосторонні своп-лінії: свопи ФРС і ЄЦБ з іншими центральними банками

Регіональні фінансові механізми: ЄСМ, Чіангмайська ініціатива, Арабський валютний фонд

Міжнародний валютний фонд: глобальний кредитор останньої інстанції, програми з умовами

Регіональні фінансові механізми у світі

Co-funded by the European Union

Механізм	Рік	Членів	Інструменти
Арабський валютний фонд (AMF)	1976	22	кредити для покриття дефіцитів, підтримка секторальних реформ
Латиноамериканський резервний фонд (FLAR)	1978	9	кредити і гарантії для платіжного балансу
Своп-угоди СААРК (SAARC)	1985	8	двосторонні валютні свопи
Північноамериканська рамкова угода (NAFA)	1994	3	тристоронні свопи
Чіангмайська ініціатива (CMIM)	2010	14	багатосторонні свопи, 240 млрд $
Європейський стабілізаційний механізм (ESM)	2012	21	кредитні лінії, рекапіталізація банків, ринкова підтримка
Пул валютних резервів БРІКС (CRA)	2014	5	двосторонні свопи, 100 млрд $

Оновлено: CMIM набула чинності 2010 р. (ініціатива — 2000 р.); ESM — 21 член з 29.06.2026; FLAR — 9 членів (Чилі приєдналася у 2022 р.).

Європейський стабілізаційний механізм — «пожежна команда» єврозони

Co-funded by the European Union

500 млрд €
максимальна кредитна спроможність

433 млрд €
наявний ресурс (2026 р.)

81 млрд €
сплачений капітал — найбільший серед МФО

17 → 21
членів: Болгарія — з 29.06.2026

Інструменти

- кредити за програмою макроекономічної адаптації
- превентивні кредитні лінії
- рекапіталізація банків
- купівля облігацій на первинному і вторинному ринках

Досвід програм (разом з EFSF)

- Греція, Ірландія, Португалія, Кіпр — суверенні програми
- Іспанія — рекапіталізація банків (2012–2013)
- 2020 р. — пандемічна кредитна лінія (не використана)

Антикризовий інструментарій ЄС і ЄЦБ

Co-funded by the European Union

ЄСМ
кредити державам єврозони під умови

TPI (ЄЦБ, 2022)
інструмент захисту трансмісії: купівля облігацій при невиправданому зростанні спредів

ОМТ (ЄЦБ, 2012)
необмежені викупи облігацій країн із програмою ЄСМ

Своп- і репо-лінії ЄЦБ
ліквідність у євро для центральних банків поза єврозоною

Підтримка платіжного балансу
кредити країнам ЄС поза єврозоною

Спільні запозичення ЄС
SURE, NextGenerationEU, кредит Україні

Фіскальні правила та їхні індикатори розглянуто в Темі 6.

Фінансова безпека України і підтримка ЄС

Co-funded by the European Union

90 млрд €
безвідсотковий кредит ЄС на 2026–2027 рр. (спільні запозичення)

≈ 210 млрд €
російських суверенних активів знерухомлено в ЄС безстроково

137 млрд €
оцінка МВФ потреб України у фінансуванні на 2026–2027 рр.

Механізм кредиту
24 держави ЄС під гарантію бюджету ЄС; Угорщина, Словаччина і Чехія не беруть участі

Повернення
Україна повертає кредит лише після отримання репарацій; ЄС зберігає право використати активи РФ

Інші канали
Ukraine Facility (50 млрд € на 2024–2027 рр.), ініціатива G7 ERA на доходах від активів РФ

Джерела: висновки Європейської ради 18–19.12.2025; ECFR; NBC News (оцінка МВФ).

Висновки

Co-funded by the European Union

1. Фінансова безпека — системоутворювальна складова економічної безпеки на рівнях держави, бізнесу й домогосподарств.
2. Фінансова глобалізація і фінансіалізація посилюють взаємозалежність і швидкість поширення шоків.
3. Частка Європи у світових фінансових активах скоротилася майже вдвічі — це мотивує СЗІ та цифровий євро.
4. ЄС має багаторівневий захист: ESRB, ESFS, Банківський союз, ЄСМ, інструменти ЄЦБ; EDIS лишається незавершеною.
5. Для України фінансова безпека спирається на підтримку ЄС і поступову інтеграцію у фінансову архітектуру Союзу.

Питання для самоперевірки та обговорення

Co-funded by the European Union

1. Дайте визначення фінансової безпеки та назвіть її рівні.
2. Які складові фінансової безпеки ви знаєте?
3. Чим відрізняються індикаторний та інтегральний підходи до оцінки?
4. Що таке фінансіалізація і як її вимірюють?
5. Чому частка Європи у глобальних фінансових активах зменшується?
6. Які опори має Банківський союз і яка з них не завершена?
7. Яку роль відіграє ЄСМ у глобальній мережі фінансової безпеки?
8. Як ЄС фінансує Україну у 2026–2027 рр.?

Рекомендовані джерела

Co-funded by the European Union

Нормативні документи

- Regulation (EU) No 1024/2013 (SSM); Regulation (EU) No 806/2014 (SRM).
- Regulation (EU) 2022/2554 (DORA); Regulation (EU) 2023/1114 (MiCA).
- Regulation (EU) 2024/1620 (AMLA).
- Treaty establishing the European Stability Mechanism (2012).
- European Commission. Savings and Investments Union Strategy (2025).

Дані та аналітика

- ECB. Financial Stability Review (May 2026).
- ECB. The international role of the euro (June 2026).
- ESM. Annual Report; Bulgaria: the ESM's 21st Member (2026).
- KOF Swiss Economic Institute. KOF Globalisation Index.
- European Council. Conclusions, 18–19 December 2025.

Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Дякую за увагу!

Співфінансовано Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать лише автору(-ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні EACEA не несуть за них відповідальності.

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.